ZER
ALDIZKARIA
412. zenbakia
2015 OTSAILLA

Bizkaitarrei Bizkaieraz

www.euskerazaleak.biz • info.euskerazaleak@gmail.com

BEGOÑAKO AMATXUREN IRUDIA GORBEIA

Europako laterrien lapurkerizko arauak eta berezko erriak
2. zatia

Euskalerrian euskeraz
EUSKERAZALEAK

2014-2015 IKASTURTEA

BIZKAIERAZ 47. IKASTAROA
IRU MAILLA

Egunak: astelen eta eguasten
edo astearte eta eguenetan

Orduak: Goiz eta arratsalde

Ordaña: 150 €

Izena emoteko tokia: Euskerazaleak
Colón de Larreategi, 14-2
urrutizkiña 94 423 53 22
Bilbao 48001

Asiera: urriaren 13an

47. CURSO DE EUSKERA BIZKAINO
3 NIVELES

Días: lunes y miércoles
o martes y jueves

Horas: Mañana y tarde

Curso completo: 150 €

Inscripciones: Euskerazaleak
Colón de Larreategi, 14-2
Teléfono 94 423 53 22
Bilbao 48001

Comienzo: 13 de octubre

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogeitamabost euro) kontu onetan:

EUSKERAZALEAK
BILBAO BIZKAIA KUTXA
ES28 2095 0000 74 2000089615

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguzu!
Ebagi orri onetan txarteltxu au, eroan BBKra eta ordaindu 35 €.
Ez dozu ezer be idatzi bear.
Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure errikoa.
Eskerrik asko!

Euskerazaleak
ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DEL EUSKERA
Colon de Larreategi, 14 - 2.º dcha.
48001 BILBAO
Urrutizkina : 944 235 322
info.euskerazaleak@gmail.com

Laguntzaille
BFA DFB
Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia

ISSN: 1132 - 1350
Lege gordailua: BI-1452-85

BEGOÑAKO AMATXUREN IRUDIA.

Gorbeia mendian.

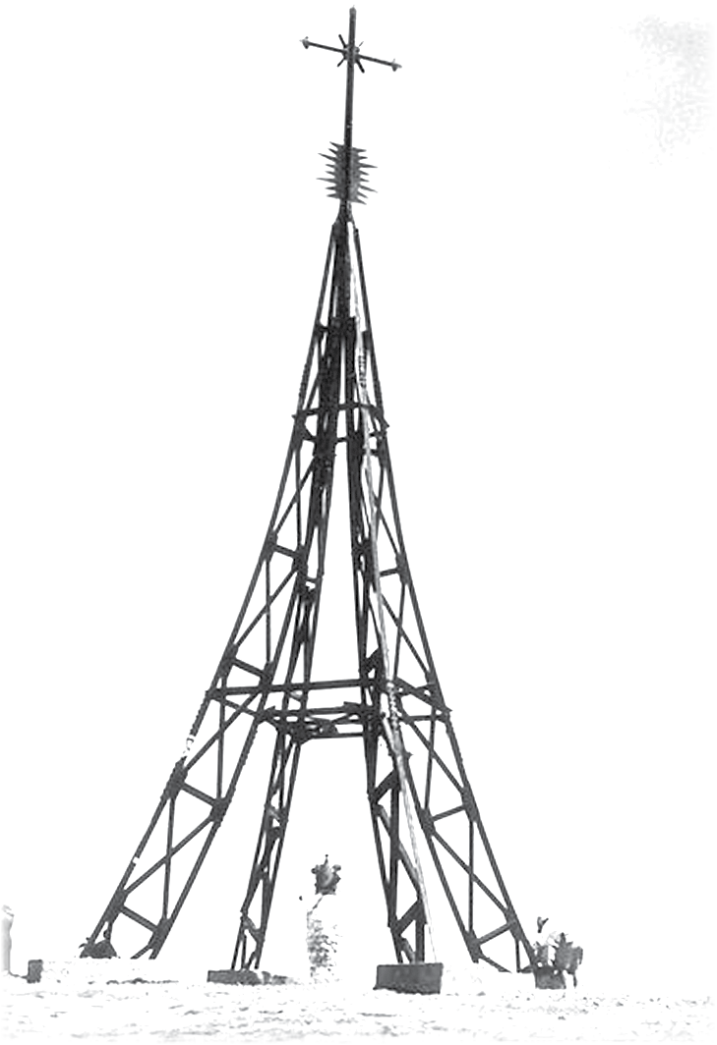

Gorbeia edo Gorbeiagane, Araba eta Bizkaiko lurraldeen arteko mugan dagoen mendia da, errialde bietako eta Gorbeia izeneko mendiguneko tontorrik garaiena da.

Zeanuri, Orozko, Ubidea, Zuia eta Zigoitia udalerrien artean bananduten da.

Bizkaiko Batzarrerako adarrez deituteko bost mendiren artekoa izan zan (Gorbeia, Ganekogorta, Oiz, Sollube, Koliza).

Bere gallurra 1.482 metrotan dago. Goian, 18 metroko kurutze ezaguna dauko.

1901an jatorrizkoa eraiki eben, 33,33 metrokoa. Ekaitz batzuen ondoren jauzi zan.

1903an 22 metro kurutze barria eraiki eta illaebete gitxi batzuk geroago aize eta elur bortitzek lurrera bota eben.

Gaur egun dagoenak 18 metro inguru dauz eta mende bat baño geiago daroa gallur onetan.

Lau anka dauz ormigoizko gaietan lotuta. Bi, ipar eta. Bizkaiko lurraldean eta bi egota. Arabako aldean. Gurutzeko besoak este ta oesterantza luzatuten dira.

GURUTZEA.

1899an Leon XIII.a Aita Santuak lurralde kristauetako mendirik altuenetan gurutzeak eraikitzeko agindu eban, XX mendea astear zegoanez. Orretarako euskal batzorde eratu eben Zeanuriko parrokoa zan Juan Bartolome de Alzibart eta Zigoitiko Jose Maria de Urratxak, be batzuen artean.

Casto de Zabala, arkitektoari enkargatu eutsoen lana eta eta onek lau egitasmo egin ebazan. Aurrekontua 50.000 pezetako izan zan, eta kurutxea bera Lutxana (Barakaldo) auzoan egin eben Serapio Goikoetxearen lantegian, orduan udalerri artako alkatea zanean.

Andik, Lutxanatik, trenez Izarraraño garraiatu eta ortik gurdietan Zarateko lagunek igo eben goraño 14 ordu luzatu zan bidaian.

Azkenik inaugurazioa 1901 eko azaroaren izan zan.

Bigarren kurutze bat eraki bear izan eben urte bi geroago ekaitza bat zala-ta. Baña a be aizeteak eroan eban.

Irugarrena gaur egunekoa da. Lutxanako toki berean egindakoa eta gitxienez 1912 ko dana. 17 metro baño zerbait geiago dauko kurutzeak, aurrekoak baño apalagoa.

Ondorego urteetan orientazio maia (1931) Gazteizko mendi talde batek bertan ipiñi eban.

Eta Begoñako Andra Mariren irudia Baskonia Mendi Taldeak

KOPLAK

Ruperto Urkijo Maruri Jauna 1875an Llodion jaio zan. Lanbidez arotza zan, musika zalea, euskalerri zalea ta olerkari jaioa. 1915ko urte inguruan Gorbaieko gurutzea ikusten egoala ospe andiko kopla Lusiano ta Klara deritxona eratu eban, maitale bi orreikaz irugarrena, Gurutzea, onartuaz.

Ona emen koplaren itza:

De las montañas vascas
la que más quiero voy a citar.
A la que más venero
con gran cariño voy a cantar.

En el monte Gorbea
en lo más alto hay una cruz de amor
haciendo guardia en ella
al valle de Arratia donde eres tú.

El sol de madrugada
Allá suele alumbrar
Y yo pensando en Clara
cuidando ovejas suelo cantar.

Al son de los cencerros
los rebaños a pastear van.
Y yo pensando en Mari
toda la vida me voy a estar.

Marichu ven, óyeme bien,
esta canción de amor
que suele ser
amanecer, al toque de la oración.
Marichu, sube al monte y verás,
A la cruz del Gorbea brillar,
y cuando estás allí gritarás:
¡aurrera, aurrera, mutillak!

Aranburu musikagilleak, 1920 urtean, "martxa eran" musikaldu eban "En el monte Gorbea"tik aurrera.

Estrofa:

En el monte Gorbea,en lo más alto,
hay una cruz de amor,
y haciendo guardia en ella
la hermosa Arratia, donde eres tú.
Al son de los cencerros,
los errebaños a pastear van,
y yo pensando en Mari,
toda la vida me voy a estar.

Estribillo:

Maritxu,ven,
Escúchame,
óyeme esta canción de amor,
que suele ser,
amanecer, al toque de la oración,
Maritxu, sube al monte y verás,
a la cruz del Gorbea brillar,
Y cuando estás allí gritarás:
¡aurrera, aurrera mutillak!

Tran lan lará, tran lan lará, tran lan lará, lará la lará

Tran lan lará, tran lan lará, tran lan lará, lará

Noizbeinkako aldaketak:
los "errebaños" a pastar van.
_ toda la vida me he de pasar.
_de toda Arratia de "ande" eres tú.
_ que suele ser al atardecer.
_El sol de madrugada
allí primero suele alumbrar
y yo pensando en Clara,
cuidando ovejas suelo cantar.

-¡Gora Euzkadi askatuta!

Europako laterrien lapurkerizko arauak eta berezko erriak

Bilbaon 2.014´an Azillaren 28´an

Euskerazale Alkartearen etxeko "Euskal Astearen itzaldia"

2. Zatia.

Sarrera.

Lenengo zatian, Europa ta Euskalerriaren edestia irudimendu ondoren ikusten dogu, zelan Paleolítikotik asita ainbeste milla urtetako bakartasunean Europako mendebal onetan Eskoziatik Kadiz´eraiño eta Atlant Itsasotik Alemania erdi arteraiñoko zabaltasunean, Euskalerria bere Euskerazko ulermenean eten bageko ekintzan eta ariman azturazko oituran baitu ondoren, zelan beren nortasunerako lortu ebazan askatasunezko demokraziaren zentzu ederrenak.

-Baita, ekialdetik bultzatuta eta non bizitzeko lekua artzen, Keltiarren agerkeratik eta geroago Fenizio, Erromatar, Godo, Uno, Suebo, Alano, bandalo, eta Mauritar, danak bata besteari bultzaka ta menpetasunezko zaletasunean agertuta, Euskalerria bere euskerearen eragipenean eta euken lurraren zabaltasunean gero ta estuago joan zala txikiagotzen.

-Eta berak danoen artean bizitza on eroateko zentzuan lortu ebazan Askatasunezko Demokraziaren ulermenari, zelan 325eko urtean I Konstantino ta I Silvestre Aita Santuak eleiz batzar nagusiak batu ondoren eta aberritasunezko katolikotasunean batzangotzeko ikurraren siñisbidea mundu osoarentzat ezarri ebazan.

-Jainkoak Izadi oneri bereztu eutsozan legearen guztiz aurkakoak diranak, eta guda-indarrezko eran ezarri ondoren, zenbat zorigaiztotasunezko nekaldi eroan izan bear izan dauzela gaur arte, Euskalerriaren demokrazizko eragipen eder oneik, bere milla urte askoko bizitzaren egizko bizian, lortu ebazan askatasunezko demokraziaren zentzu ederrai gaur arte eutsi ta zaintzeko bidean eukiteko.

-325´eko urtean sortutako aberritasunaren katolikotasunezko menperatzail zentzuari, laster edo 622ko Uztaillaren 16n egunean Mahomaren bidez agertu jakon erantzuna, beste ainbeste guzurrezko siñespenagaz Islam´en izenakin.

-Zergaitik?: Katolikotasuna bere legeakaz, mundu onek daukan giza guztien borondate ta arduraren jabetza gura ebalako berentzat, eta mauritarren erantzunean, beste ainbesteko menperatzailletasunezko astakeriak sortu ebezan, euren mauritar aldea kontrolatzeko.

-Or, jaio ziran sasijainkotasunezko erraldoi bi orreik euren ziñeskintzakaz, munduko gizartearen eragipenak on bidetik eroateko, kaltetu ta lokaztu baiño ez dabenak egiten, euren nor -geiagoan, menpetasunezko borrokarako baiño ez dabelako balio gaur ikusten dan lez.

-Biak dira faziztak, euren ziñeskintzakaz, goiko Jaungoikoaren gaiñetik ipiñi ziralako.

-Orregaitik ikusi bear dogu, a zelango ogitartekoa atondu eutsoen katolikotasunezko aberri ta Islam´eko menperatzailleen bitartean Euskalerriari, aurkezpen bat eginda, ikusi daigun Europako mendebalaren antzerki au zelan biurtu zan Euskalerriaren aurka.

Eta emen, oarkizun berezi bat.

Mauritarren etorreragaz, euskerearen mintzotasuna galdu zan Ebro ibaitik Kadizeraiño, mauritarrak euren izkuntzara aldatu ebazalako, erreka erri ta lur zabalaren euskal toki izenak, adibidez: ***Arriaka = Guadalajara´gaitik, Ispalis = Guadalkibir´gaitik, Salduba = Zaragoza´gaitik*** eta abar, izen guztiak euskerazko eragipenean ipinita egon ziralako Paleolítico Neolítico bitartetik aurrera.

Eta Ebro ibaipeko lurralde orreitan katolikoasunezko meperatzail eritziak, euren garaipenak lortzen joan ziran bidez, gaztelar latiñ-kumera aldatu ebezan leen euskerazkoak izan ziran erri ta toki izenak, askenean mauritar-gaztelako naste baten geratu diranak.

Ata guzti, ez jakie aiñ erreza egingo euskerazko aztarnak aienatzea, euskerearen milla urte askotako eragipenak Europaren mendebaleko lur zabal onetan oraindiño or aurkezten diralako ugari, bai ta Ebro ibaitik Kadizeraiño euskerazko toki izenak eta euren gaztelerazko latinkumean euskerazko berbak non nai aurkitzen dozuzelako apurbat arduratu ezkero. Or alegindu bear dira gure gaurko edesti ta izkuntzalariak, eragipenezko indar aundia izan zalako euskereak euki ebena ainbesteko milla urtetan.

Katolikotasunezko menperatzail erlijioaren estalkipean ondo ostonduta ekarri dabena, euren sasi jainkotasunaren itsutasunezko asmakizunean euskal edestiari ezeren aipamen egin barik eta guzurrean, espainaren bir jabetzazko edestia izan balitz bezala ekarri gura izan dabelako.

Baiña Europaren orduko denboran, agintari jakintsu orreik eurak be ez eben jakin ***katolikotasunezko aberrian asmatutako espain, frantzez, aleman*** eta abar erri asko orreik, zer izango ziran, eta gitxiago, egiz noraiño elduko ziran, menpekotasunaren batzangotasunezko lenengo guzur ori egiegaz ezin dalako elikatu, eta gaur argi ikusten dogu, ainbeste guzur bata besteen gaiñean berezko errigizarteak kontrolatzeko, euren eskuetan geratu dirala diru ta mozkin guztiak, mundu onen berezko errigizarte guztia, joputasunaren morroitasunezko beartasunera bideratu dabelako euren sasijaintasunezko diru gosean.

Jainkoaren lege ta Europaren berezko erriaren aurkako borrokan alegindu dira gaurko egunerarte, eta naikoa dala uste dot gagozan jakitunezko denboratan, Jainkoak izadi oneri ipini eutsozan legeetara aldatu gindezen, ez dagoelako iñungo eskubiderik, gaur batzuen sasi jainkoaren eritzizko buru gogorkerietatik urten ez egiteagatik, munduko erri ta errigizarteak, ainbeste morroirtasunezko nekaldietatik urten ezinik egotea.

Jainkoaren lege bidetik argi agertzen jakuna, zor eskubidearen eragille edo

arduradunak jaioten garela, ta Jainkoak ipinitako lege orreitara aldatu bear gara len bait len, ez dagoelako eskubiderik, gaur, Jainkoaren izena lapurtuta egiten doguzenak egiteko

-Ez zan arrazoibagekoa Aita Santi Onaindiak esaten ebena: "Jainkoari begira, egiz bizi arren-be, Euskalerriak, etsai asko edo larregi eukezala".

Euskalerriaren aurkezpena, orduko denboratan.

Euskalerriko edestiaren lenengo zatia amaitu dogunean, euskal askatasunezko demokraziaren eragipenean geratzen ziran lurraldeak eta Euskalerriak euken ingurutasuna aurkeztu dautsuet, adibidez euskal lur lez Auñamendiko alde bietako: iparrean, Akitania, Baskonia, ta Gaskuñako dukaterriak. Eta ego aldean: lau euskal lurraldeak Aragoiko lurraldeakaz osotzen zana.

Frantziko euskal lurraren gaiñetik frankoak, erdiugarte onen mendebalean barri sortu edo jaiotako Asturiaseko erregetza eta ego alde guztian azkenez sartutako mauritar indartsuekin inguratuta geratu giñan.

Au da jakin bear doguna zentzuz, zelango larritasunean aurkezten zan gure Euskalerri maite au jakin degun, eta batez be, zergaitik agertu zan beartuta jaurkintzazko antolakuntzak egiten, askatasunezko erri lez aurrera egiteko.

Bi izan ziran garrantzi aundienekoak baiña, Nizean 325ean jaio zan katolikotasunezko ziñeskintza, eta gure erdiugarte onen Ebro ibaitik Kadizeraiño zabaldu ziran mauritarrak, 622ko Uztaillaren 16n egunean Arabia Saudiko erdiugartean Mekan Maomagaz sortu edo irasi eben euren Islam´en ziñeskintzagaz, mundu onetan nor jabetzeko leian, bata bestearen aurka prest atondu edo antolatu ziranakaz.

Katolikotasuna iparraldetik, 325eko urtean Nizean irasi eben ziñezkintzagaz, munduan egin dan lapurketa aundiena egin jakon kristautasunezko erri edo Europa ta munduak euken erri-gizarte guztiari, kaisertzan batzangotzeko ziñeskintza orregaz, Jainkoaren eskutik mundu onetara kudeatzaille edo egipidearen arduragaz jaioten ziranai, katolikotasunean asmatutako eritzi orrek kendu egiten eutsoezelako kudeatzaillezko arduraren egipide orreik, danak bere morroi biurtzeko.

Euskalerriko sinismenaren guztiz aurkakoa zana, milla urte askotan ondo baiño obeto baituta euken askatasunezko demokraziaren aurkakoa zalako.

Ezin da askatasunezko eritzia, morroitasunarenagaz zorro baten batera ekarri, bere emaitza borroka utza dalako ekarriko ebena, eta alan sortu izanda edestiko asken 2.000 urte onetan.

Eta mauritarren Islam´tarrakaz ego aldetik, katolikotasunaren bardiñ antzeko zentzuan koraneko ziñeskintzagaz, Euskalerria bien artean ogitarteko bat lez larri estututa geratu zalako, bere askatasunezko demokraziagaz ziñeskintz bien orren aurka bultzatzeko premiñan agertuta, berari egokitzen jakon eukal-lur zabalean nasai agertzeko.

Lapurrezko mamutzar aundi bi orrein aurkako bultzakada orreitan, beste erregetza asko sortuko ziran, Euskalerriari miñ asko egingo eutsenak, baiña ez daukenak ardura aundirik, euskal askatasunezko demokraziaren izartasuna, garbi ta argi aurkeztuko dogulako, edesti onen kondairan emoten doguzan oinkadakaz.

Edestian sartuta, Iruñako erregetzaren sorkuntza orduko, egon ziran erregetzak aipatu bear doguz.

Karlomajno frankoaren erregetza eta Iruñako erregetzaren sortarazia, Banu Qasi mauritar jaurlarien ta Iruñako gotzaiaren laguntzagaz, eta Bizkaiko Jauntzaren sortarazia.

720an Mauritarrak Auñamendiak igarota, Toulouseri eraso eutsoen, eta Eudesek, bere ardurazko lurraldea babestearren, espainaren Iparraldeko Mauritarren emirra izan zan Abinessaren alabagaz ezkondu zan.

Alperrik baiña, Abd-el-Ramanek Abinessa baztartuta eta Auñamenditik aldatuz, Autx ta Eauze menperatzera joan zan.

Mauritarrak, Autx ta Eauzen ikaragarrizko zarraskia egin ta gero Toursera joan ziran, erregetzaren zilborra zalako.

732an Karlos Martel Eudesen laguntzara joan zan, eta Abd-al Raman Poitiersen geratu ta Martel ta Eudesek bultzatuta, beartu eben Auñamendiak ostera betiko aldatzen.

Eudonek, ez eban iñolako nagusitasunik frankoen aldetik onartzen, eta 735an Karlos Martelek Euskalerrian sartu eta Eudon il eban. Eudonen urrengoa bere seme Unaldo izanda.

735ean Eudon il ostean, Unaldok frankoari zintzotasunezko ziñ-itza[1] emon bear izan eutson.

Karlos Martel 741ean il zanean, Euskaldunak alperrik asi ziran Frankoen agintaritzaren aurka, Waifre[2], IIIn Pipino Martelen semeak 768an il eban arte, aurre egin eutsoelako.

IIIn Pipino Laburrak[3] Martelen semea, Karlo Majnoren aita ta orain frankoren errege IIn Otsoari, Akitaniaren jabetasunezko askatasun trukez, esku aundiko Euskaldunen artean berak aukeratzen ebazanak, beragaz baituran[4] eroatera beartu eban. Eta ori izan zan IIn Otsoak edo Lupok Eudesen edo Eudonen azkeneko semeak, frankoai ordaindu bear eutsona Akitaniaren askatasunagaitik.

Politikan norgeiago izateagaitk errege leiñu jatorrizko[5] bi auek. Akitaniakoa: Eudon, I Unaldo, Waifre ta II Unaldo. Eta Karolinjioarena: Karlos Martel, Pipino Laburra ta Karlo Majnoren arteko leian, Pipino Laburrak erabagiko eban, 9 urte luzeetan araubideko[6] gudaldia eroan ebanagaz garaille urten ebalako.

Frankoak eta Euskaldunak geienetan kidetasunean jokatzen eben, baiña beti asarratzen ziran, erabagiak Euskaldunen aurka joaten ziranean.

Frankoak Baskoniako Dukerriaren bitartez, euskaldunekin artu emon aundia euki eben, Karlo Majnok ardura aundia euki ebalako Mauritarrak bere erreiñutik kanpo eukiteko.

Eta orretarako espainaren Iparraldeko emirrekin lankidetu egiten zan, oneik Kordobako Kalifaren aurka matxinatzen ziranean.

Bide batez, Baskonian bizi zan, sarri izaten ziran Euskaldunen matxinadak geratzeko.

778an Karlo Majnoren gudaloztea, bere zaldun bioztoi Roland aipagarrien agindutara Salduba mauritarrengandik askatzera joan zan, eta eziñean Iruñatik etxerantza aldatu zanean, Iruña erraustu egin eben.

Eta 778ko Dagonillaren 15an, Karlo Majnoren gudaloztea Auñamendiak aldatzen egon zala, Euskaldunak Orreagan Ibañeta ta Balkarlos bitartean itxaroten kokatuta, ikaragarrizko sarraskitza egin eutsoen, eta Roland ospatsua bera be il.

Gero, 1.090an Rolanden abestiagaz[7] betikotu egin zana. Eta Frantziako elerti lanen artean aundienetarikoa da.

Karlomajno[8] arduratuta euskaldunak askotan matxinatu egiten ziralako, Asturiaseko IIn Alfonso nasgabeko erregeagaz alkartu zan, baiña onek beste premiatasun batzuk euki ebazan ego aldean kokatuta egon ziran mauritarrakaz eta ez eutson laguntzarik emon.

Eleizak naita alegin asko egin, euskaldunak Frantziko erregetzagaz alkartu zitezen, Baskoniako dukaterrian matxinada ugari euki ebazan.

Aita Santuak kaisertzazko domiña aundiagaz danbalaka euren eskuetan eta eleiz katolikoaren aldeko jokuan, erregeen artean onena aukeratzeko almenekuak izan ziran, bata edo besteari indarra emonda, kaisar sakratuaren kaiserra izendatzeko. Danak baiña, azken gaiztoa euki dabe, lenengoetatik okerreko bidean sartzen ziralako, bereztasunezko erri ta erritarrak kontuan ez eukitearren.

---

(1) juramento de fidelidad. (2) Wifre = Wafarius. (3) IIIn Pepino laburra = 715-768ko urte artean bici zana. (4) baituran = rehen. (5) Errege-jatorrizko = dinastias reales. (6) 9 urtearen Araubideko gudan = guerra sistematica entre los años 760-768. (7) La Chanson de Roland. (8) 742-814 urte bitartean bici zana.

800eko gabonetan, Karlo Majno, Erromako Pedro Santuaren Eleizan, IIIn Leon Aita santuak Erromatarren Kaisar-Sakratuaren Augusto kaiserra izendatuta etorri zanean, iparraldeko euskaldunak matxinatuta egon ziran.

814ko urtean Karlo Majno il zanean, Akitaniako errege I Pipinok(1) bialduta, non agertzen dan IIIn Pipinogaitik 30 urte ariñago baitua izan zana, Santxo Otsoa, II Otsoaren semea.

Santxo Otsoagaitik zuzenduta egon ziran Nobenpopulania zaarreko euskaldunak. Gero, beren seme nagusi Aznar Santxogaitik, eta au I Pipinok il eban orduan, 836an bere anaia Santxo Mitarrak artu eban jaurkintzaren ardura.

Santxo Mitarra, beren aitagaz ibili zan Nafarroan eta Aragoiko goi aldean, guda eta politikarako trebetasun aundiak artuta.

838ko urtean Akitaniako I Pipino erregeak, gudara beartu eutson Santxo Mitarrai, eta onek Pipinoren gudaloztea Garona ibaiaren eskuma aldera indarrez eroanda, irabazi eutson.

Karlo Majnoren 68 urteko nagusikeritik geroago, Euskaldunak ostera jabetu ziran betiko edo antxiñako mugakaz.

840ko urtean frankoen errege I Luis Errukitsuak(2), Santxo Mitarraren jaurkintza baieztu eban, bera il zanean baiña, Frantziako kaizartza beren iru semeen artean banandu eban, eta Frantziako mendebal aldea Akitaniagaz Karlos buru-soillen(3) ardurapean geratu zan.

Asturiaseko erregetza.

589-711ko urterarte egon ziran bisigodoak Toledoko errege edo kaisertzan.

711ko urtean mauritarrak erdiugarte onetara Kadizetik sartu ziranean bisigodoak aienatu ziran, Pelayo Toledoko

kaisertzan babestuta arik eta 714ko urtean mauritarrak menperatu arte.

714ko urtean Pelayo Toledotik iges eginda, Asturiasera joan zan.

718ko urtean Pelayo Asturiaseko nagusia izenduta, batu ebazan asturiarrekaz matxinatu zan eta Munuza mauritar jaurlariak Pelayo atrapauta Kordobara bialdu eban, Pelayo andik iges eginda.

722ko urtean Munuza mauritar jaurlariak, bere Al Qama gudal nagusia bialdu eban Pelayo egon zan Bres Piloñako(4) errira, eta Pelayok beren taldeagaz Piloñako errekea aldatuta, Auseba menditik Kangaseko ibarrean Kobadongako leize zulo baten geratu eta andik erasotuta, Al Qama mauritarren gudalozteak ezereztu ebazan, eta Gigiara(5) joanda Munuza jaurlaria il eban.

737ko urtean il zan Pelayo eta bere seme Fafila igon eban erregetzazko aulkira.

739ko urtean artz batek il eban Fabila errege au, eta urrengo errege Pelayoren alaba Ermesindagaz ezkonduta egon zan I Alfonso(6) Katolikoa izango zan Asturiaseko errege. Eta or asten da ostera be, katolikotasunaren batzangotasunezko menperatzail ari ori indarra artzen.

Franko ta Asturiasen aldiko erregeek ortik aurrera, eleiztar katolikuaren aolkuzko aginduz bideratuta, ez eben eukingo iñungo errukirik, Jaungoikuak bereztu ebazan legeen aurka joate-

(1) I Pipino =803-838ko urte bitartean bizi zana. Luis Errukitsuaren = "el Piadoso" bigarren semea, Akitania`ko errege izendatu eben, eta beren anai Lotarioren menpekoa zan, au kaizar izenaren ondorengoa zalako (2) Luis Errukitsua edo "el piadoso" edo Ludoviko Pio 778-840. (3) Karlo "Buru Soilla" = el calvo, 823-877ko urte bitartean bici zana. (4) Piloña = Obiedoko gotzainpean dagoena eta Kangas de Onis´en Auzi barrutikoa. Kangas de Onis izan zan Asturiaseko erregetzaren lenengo uri nagusia. (5) Gigia = gaurko Gijon dana. (6) I Alfonso (693-757) urte artean bici zana = Asturiaseko Kantabriako etxe aundiaren semea.

ko, eta ez berezko ta sinismen aundiko kristau erri zintzoen izkuntz eta aberriak sarraskitzeko, nai erri iltzaillezkoetan[1] biurtu arren, Jainkoaren ordezkotzan ezarri ziralako.

757ko urtean il zan I Alfonso katolikoa eta bere seme I Fruela[2] igon eban Asturiaseko erregetzaren aulkira. Obiedoko uri nagusiaren sorkizuna emoten dautsoe berari.

768ko urtean il zan I Fruela, eta bere urrengo errege Asturiaseko Aurelio[3] izango zan, Pedro Kantabriako etxearen billoba zana.

774ko urtean Aurelio il zanean, Silo[4] igon eban Asturiaseko erregetzara, gorte edo erregetxea Prabiara eroan ebena.

783ko urtean Silo il zanean ondorengo barik, II Alfonso Nasgabea[5] egin eben errege, baiña I Alfosoren sasi-seme Mauregatok kendu eban erregetzatik eta ez eban berrezkuratu 791ko urterarte.

842ko urtean IIn Alfonso nasgabea il zanean, I Ramiro[6] Bermudoren semea ipini eben erregetzan anai-guda baten ostean, eta beragandik asita, aldikada aundi baten beintzat ez eben bakerik euki mauritarrekaz.

850eko urtean I Ramiro il zanean, bere seme I Ordoño[7] ipini eben erregetzan eta onek maltzurkeri aundiagaz mauritarren aurkako laguntza eukitearren, Saldubako[8] Banu Kasiren sendi ta Iruñako erregetza barriagaz be sartu zan arremanetan, baiña eurakaz be sarritan borrokatuta, euren katolikotasunezko nagusitasuna lortzeko asmotan.

Dana dala, Obiedoko Asturias, Santillanako Asturias eta Kantauritar Liebanako lurraldeak dira len asi zirenak mauritarrengandik katolikotasun ziñeskintza berrezkuratzen.

Espainar edestilari maltzur batzuk, espainaren bir -jabetzaren berrezkuratzea esaten dabe zala, orduko denboratan baiña, ez zan jakitzen zer izango otezan espainitarren izen ori.

856ko urtean, I Ordoño izan zan Leoneko uria Asturiaseko erregetzara alkartu ebena, bera inguratzen ebazan ormak ostera eraikita.

866ko urtean I Ordoño il zanean, bere seme IIIn Alfonso[9] igon eban erregetzazko aulkira.

909ko urtean erregetza itzi eban IIIn Alfonsok eta bere iru semearen artean banandu: Garziak, Leon eta Gaztela; IIn Ordoñori Galicia; eta IIn Fruelari Asturiaseko erregetza.

982ko urtean IIn Bermudok alkartuko ebazan Leongo lurralde bi orreik.

Iruñako erregetzaren sortarazia.

778 ta 824ko urtetan euskaldunak Orreagan, Frantziko errege Karlos Aindiaren aurka euki genduzan borroka bi ostean, Jimenez ta Aritzatar Iñigogaz jaio zan gure Iruñako erregetza, Tudelako jaurkintza eroaten eben Banu Kasi sendia ta Iruñako gotzaiaren laguntzagaz.

Iruñako erregetza sortarazteko sortu zana.

711ko urtean mauritarrak erdiugarte onetara sartzen asi ziranean, bisigodoen errege Rodrigok, euskal Eudon Aindiaren aurka ibili zan borrokan Iruña inguruan, konturatuta baiña mauritarren sarrerakin eta bertora joanda, Guadaleteko ibai ondoan egin eben borrokan, bertan il eben Rodrigo, Tarik´en gudalozteak.

714ko urtean Eristaltar Pipino il zanean, Akitaniako Dukaterria frankoen erregetzara lotuta egon zan, eta bakezko itzura emoten ba eben jaurkintz orreik, laster biurtu ziran euren arremanak anai arteko guda zitaletan, mugaldeko lurraldeak, pipinidasen eragipenetik alde eginda.

Pipinok, Teudoaldo euki eban etxezain lez ondorengotuta bere Plektrudis alargunaren agindupean, IIIn Dogoberto erregearen aurka agertu zana, Dogobertok, Rajenfrido izendatu gura ebalako etxezain lez merobinjioaren errege guztientzat.

---

(1) Erri-iltzailleak = genocidas. (2) I Fruela = 722-768 urte artean bici zana eta bere Kantabriako etxekoak il ebena. (3) Aurelio = 768-774ko urte artean Asturiaseko errege izan zana. (4) Silo = 774-783ko urte bitartean Asturiaseko errege zana.(5) II Alfonso Nasgabea (el casto) = 759-842ko urte bitartean bizi zana eta errege lez 791-842ko urte bitartean. Bere erregetzan aurkitu eben Santiago apostoluaren arrillobia, eta berak antolatu eban eleis jai Jakobeoak edo Santiagoren gurketak baita Santigoren bidaiak sortu ebazanak, berea izanda ipini eben lenengo irudia Santiagotik-Europarako bidaia zabaldu ebenean. Geiago Karlomajnogaz lotzeko bidaia egin ebena. Bere ama euskalduna zan eta Muniaren izena euki eban. (6) I Ramiro = 791-850eko urte bitatean bizi zana. Bere erregetzan euki eben Klabijoko borroka (Santiago apostolua zaldi zuri baten gaiñean euren alde borrokatuta, edestiak esaten dauan lez). (7) I Ordoño = 850-866ko urte bitartean Asturiaseko errege izan zana. Onek, bir-erritu ebazan Astorga, Leon, Tuy ta Amaya. (8) Salduba = Zaragoza. (9) IIIn Alfonso = 838-912ko urte bitartean bizi zana, eta errege lez 866-909ko urte bitartean.

Laster agertu zan irugarren leiakidea Eristaltar Pepino erregearen sasiseme eldua izan zan Marteltar Karlosegaz[1] Austrasiako etxe zaintza eroateko.

714ko urte orretan, Tuterako Kasi kondea Ebro ibaiaren lurraldeak jaurkitzen ebazanak, islamnera aldatu zan.

715ko urtean jaio zan Pipino laburra, Marteltar Karlosen semea eta Karlomajnoren aita izan zanak.

716ko urtean mauritarrak sartu ziran Iruñean eta bertatik Narbona aldera joan ziran.

719ko urtean Marteltar Karlos, Frisiako mendebalaren lurraldeetatik ibili zan.

720ko urtean IIn Txilperiko il zanean, Marteltar Karlosek IVn Teodoriko ipini eban errege lez, au baiña, ez zan panpabitxi bat baiño besterik, bere eskuetan.

720ko urte onetan, Mauritarrek peninsula onen jabetasun osoa lortu eben, eta Galiasetan aurkako razzias edo azkartasunezko eraso alditan ibili ziran.

721eko urtean mauritarrak Okzitaniako Toulouseri eraso eutsoen, eta Eudon euren aurka joada menperatu ebazan.

Eudes Aundiak, bere ardurazko lurraldea babestearren, erdiugarte onen iparraldeko mauritarren Emirra Abinessa zanaren alabeagaz ezkondu zan.

Abd-el-Ramanek baiña, Abinessa baztartu ta Auñamendietatik aldatuta, Autx eta Eauze menperatzera joan zan.

Mauritarrak, Autx ta Eauzen ikaragarrizko zarraskiak egin eta gero, Toursera joan ziran, erregetzaren zilborra zalako.

723ko urtean, Marteltar Karlosek, ostera matxinatu ziran sajoiaren aurka joan zan.

724ko urtean Martelek, Neustriaren ariñauko etxezaiña Rajenfrido eta beragaz matxinatu ziranak menperatu ebazan, euki eben anai guda zital ori amaituta.

725eko urtean mauritarrek, Frantziaren Audeko lurraldean eta Karkasonako ibai ondoan dauan Karkasonako uria artu eutsoen bisigodoari.

725-726ko urte bitartean eta guda amaituta, Babierako Ujbertok, babaroen dukerrirako autakuntza baldintzatu eban, alamanak ortiz aurrera berari laguntzeko beartuta geratu egiezen Babierako guda ekitaldietan, eta onetarako IVn Teodorikoren izenean egindako legeak azalkatu ebazan.

730eko urtean Karlosek, Alamania menperatu bear izan eban eta bere Lantfrido dukea il.

730eko urte onetan moroak, bisigodoaren menpean egon ziran Septimaniako lurraldeakaz jabetuta, iparralderantza bideratu ebazan euren erasoak, Akitaniako Eudel dukeari, Marteltar Karlosen laguntza eskatzera beartu eutsona.

732ko urtean Karlos Martelek, Eudeseri laguntzen joanda ta Abd al Ramanen mauritarrak euren gudalozteakaz Frantziako ipar aldea erasotzen ibilita Poitiersera eldu ziranean, bertan aurkitu ebazan Eudel dukea ta Marteltar Karlosen gudalozteak, eta moruak astintasun ederra artu ta gero, Auñamendiak aldatu ebazan.

Martelentzat gauza ona izan zana, ortik aurrera Frantziaren egoaldeko lurraren jabetasuna lortzeko. Eta batez be, Europak euki eban islamizazioaren arriskutik kanpo geratuta, katolikotasunaren menperatzailletasunezko asmo eritziak jabetu egiezen.

734ko urtean Marteltar Karlosek, Frisiaren ekialdeko gudalozteakaz borrokatu zan eta lortu eban menperatzea. Emen asi ziran euskaldunanak arremanak, Banu Kasiren sendiagaz.

734-740ko urte bitartean ta euskaldun erasoakaz beartuta, mauritarrak guda zainpean ipini bear izan eben Iruñako uria, 741eko urterarte iraun ebana.

735ean Eudon Aundiak, ez eban on artzen iñolako nagusitasunik frankotarren aldetik, eta Karlos Martel Euskalerrian sartuta Eudon il eban. Eudonen urrengoa, bere seme I Unaldo izan zan, frankotarrai zintzotasunezko ziñ-itza[2] emon ostean.

735ko urtean, Mauronto dukearen gudalozteakaz aurkitu ziran mauritarrak ta ekialderuntz bideratuta, mauritar gudalozteak Arleseko uria menperatu eban.

737ko urtean mauritarrek Abiñon artuta, euren eraso azkarrakaz[3] Lyon eta Akitaniaraiño eldu ziran. Eta urte onetan il zan IVn Teodoriko erregea.

739ko urtean mauritarrek, naita Probenzako etxezaiñaren birreraso aldia euki, lonbardoak keiñatu edo ta larderiatu ebazan, ta Marteltar Karlosek lonbardoaren laguntzagaz, ia lortu eban lurralde orren jabetasuna, eta lurralde orreik alde bateko ta beste aldeen jaurkintzan ibili ebazan, 759ko urtean Pipino Laburrak, Narbonagaz jabetu arte.

(1) Marteltar Karlos = "maillua" izen-goiti lez euki ebena, eta 689-741 urte bitartean bizi zana. (2) Zintzotasunezko ziñ-itza = juramento de obediencia, fidelidad, rectitud, honradez. (3) Eraso azkarrak = razzias.

741eko urtearen Urrian Marteltar Karlos il orduko, berak lenengo emazteagaz euki ebezan Pepino Laburra eta Karloman seme bien artean banandu eban erregetza, bera erregea izan balitz lez, Grifon seme txikerrari iñork ez dakien lur ondasun edo beste gauza batzuk emonda.

741eko urtetik aurrera Pipino Laburrak bere anai Karlomanegaz batera, etxezain naugusi ta jauregiko alkate lez bakarrik aginduten eben, naita euren eskuetan erregezko ardurak eroan.

742ko urtean Neustrian jaio zan Karlomajno aundia, Marteltar Karlosen billoba eta Pipino Laburraren seme au.

Eta 742-743ko urte bitartetan Karlomanek, Austrasian egin ebazan eleis batzarrak Bonifacio gotzaiña santuaren lagun eukela, euki ebazan erregezko ondorengotasunaren legeak aldatzeko, eta 744ko urtean Pipinok, Neustriako Soissons´en.

747ko urtean Karlomanek, mendi Kasinoko lekaidetxean sartu zan eta Austrasiako lurralde geienak bere Pipino anai txikerrari emonda, au frankoen erregetzan, bakarrezko agintari lez agertu zan.

IV Teodoriko il zanetik ez zan egon erregerik, Marteltar Karlosen semeak Pipino Laburra(1) ta Karlomanek(2) erregetasunezko ardurazkoak izan arren, etxezaiñaren ardurak bakarrik Auki ebazalako, eta errege ordezko lez, Karlomanek Austrasia, Alamannia eta Turinjiaren arduragaz geratuta, Pipinok, Neustria, Probenza ta Borgoñaren ardurak artu ebazan.

Eta bananduzko ardura orreik erakusten dabe, zelango askatasunak euki ebezan I Unaldok bideratzen eban Akitania, eta Odilonek Babierako dukaterriak, banaketa orreitan ez ziralako sartzen.

Emen ikusten dan lez, ezertxo be ez zan egiten katolikotasunezko eleizaren kontrolpetik kanpo, eta Pipinok ordaingo talde bat bialdu eban Erromara, Zakarias Aita Santuagaz egon egiezen, maldaberan joan zan merobinjioaren errege leiñua, bere agintezko jaurkintzatik kendu eta bere erregetzazko leiñu aulkian ezarri egien.

Or ikusten da nondik agertzen jakien "Jainkoaren eskubidea", gero Jainkoaren eskubide orreikaz, asmatu eben katolikotasunezko aberritasunean laterrituta jaurkitzeko.

751ko urte onetan ikusten dogu Karlos Martelen seme Pipino Laburra, IIIn Txilderiko bota ebenean merobinjioaren erregetzatik zaldunai eskatu eutson laguntzagaz, zelan lortu eban karolinjioaren onespena, ortiz aurrera, Karolinjioaren errege leiñua irasi ebalako.

Fredegariok esaten dauan lez, Metzeko Arnlful ta Pipino Zaarraren(3) leiñuzko semeagandik agertzen jakula Austrasiako erregetzan karolinjioaren leiñua, eta beste ikerketako aztarnak, Kataluñako Sarriaren sendiak euki eban eragipenetik al izan ebela, euren esana euki ebelako 200 urtetan jabetza azaldu ondoren.

751ko urtean Pipino Laburrak(4), Zakarias Aita Santuaren laguntzagaz, Merobinjioaren IIIn Txilperiko erregea bota eban bere aulkitik, frankoen erregetza karolinjioarentzat lortuta, eta Bonifasio Santuak Pipino igurtze eban bitartean errege izateko, IIIn Txilperikoren ulea(5) koroí antzera moztuten ibili ziran, Saint-Omer inguruan San Bertinen lekaidetxean sartzeko.

752ko urtean San Zakarias Aita Santua il zanean, Bizanzioren ekialdeko erromatar kaisertza makal egoteagaitik, eta lonbardotar Astolfo erregea Erro-

(1) Pipino laburra = 715-768 Marteltar Karlosen semea eta Karlomajnoren aita, 741-751 urte bitatean etxe-zaiña eta 751-768 urte bitartean frankoen errege bere anai Karlomanegaz batera 747ko urterarte, eta orren ostean Zakarias Aita Santuaren laguntzagaz, Merobinjioaren IIIn Txilperiko erregea bere aulkitik botata, frankoen erregetza lortu eban eta Bonifasio Santuaren eskutik errege igurtzita 751ko urtean, Esteban Aita Santuak ostera igurtzi eban errege 754ko urtean ortik aurrera bere erregetza Akitania eta Septimaniako lurraldeetatik zabalduta, eta /68ko urtean il zanean, bere erregetza euki zituzen semebi Karloman eta Karlos, gero Karlomajno izango zanakin banandu eban. (2) Karloman = Marteltar Karlosen semea eta Pipino Laburraren anaia, Austrasiako etxe-zaiña. (3) Landen´eko Pipino, edo Pipino Zarra esaten eutsiena = 580-640ko urte bitartean bizi zana eta Austrasiako Merobinjioaren IIn Klotario erregearen etxe-zaiña izanda, bere alaba Begga Arnlful´en semeagaz ezkondu zanean karolinjioaren leiñua irasi ebena, eta indar edo eragipen asko galduarren I Dagoberto frankoen erregetzara igon ebenean, 639an I Dagoberto il zanean ostera berrezkuratu ebana. (4) Karlomajnoren aita zana. (5)Ule luzea frankoen artean eukitea, agintaritzazko ikurra zan.

mari keiñatzaille ibili zalako, IIn Esteban Aita Santuak Lonbardotar Astolfo erregearen aurka egiteko, Alpeseko mendikateak aldatu ebazan Pipino laburrarengana joateko, gudarako laguntza eske.

753ko urtearen Urtarrillaren 6an Txanpañako lurraldearen ego aldean dauan Pontioneko jauregian, Pipino erregea IIn Estebanen aurrean belauniko ipini zan bedeinkapena artzeko eta gero Aita Santuaren zaldiko gidari ugelak eskuan artu eta bere lekuraiño eroanda batzartu ziranean, IIn Estebanek, euren arteko alkargo bat egiteko eskatu eutson Pipinori, Pipino bera bigarrenez igurtzeko eskeintzagaz eta sakratuzko "Goi-Eskerrak" bere erri eta sendiarentzat IIn Esteban Aita Santuaren aldetik emoteko aginduan.

753ko urtearen Jorraillako 14an eta Pariseko iparraldean Quierzy-sur-Oisen itzarmendu ziran biak, Pipinok eserleku edo bizileku Santua ondo babestuta egoteko lur naiko zabalak eskeñita Aita Santuari, IIn Estebanek bere gogozko laguntzagaz ordaintzeko aginduagaz.

754ko urtean Uztaillaren 28an San Denniseko Eleiz-Nagusian IIn Esteban Aita Santuak, ostera igurtzi[1] eban Pipino Laburra ***frankoen errege*** ta ***erromatarren erri guraso aundiki lez***, eta eleizkizun orreitan beren ama Berta ta iru semeak bedeinkatuta, bedeinkapen orregaz amaitu ziran merobinjioaren leiñuzko erregetzak, karolinjiorenak zabalduz eta IIIn Pipinoren erregetza ortik aurrera ***Jainkoaren aginduz*** babestuta, eun eta amaika urtetan iraungo eban karolinjioaren ondorengotasunak bedeinkatuta geratu ziran.

754ko urtearen Urrillako 14an eta Aita Santuari emon eutson itza bete -naian, lonbardogana joan zan berbea beteteko, baiña ez aban artu erantzun onik.

755eko urtean Pipinok, lonbardoak erasotu ebazan eta garaipena lortu arren, bera alde egin ebenean ostera bardin garatu ziran, 756ko urtean lombardoak Erroma erasotu ebelako.

756-758ko urte bitartean Pipinok, lonbardoaren aurka iru ekitaldi egin ostean, Rabenaren inguruetaraiño bialdu ebazan.

758ko urtean eta buruzbide edo gudaldi onen ostetik Pipino Aita Santuarengana joan zan, Rabena, Perusa ta Italiaren erdiko 22 uriaren lurralde oneik emoteko eta Emilia-Romajna ta Pentakol lurraldeak Erromakin batuta, Pipino lonbardoak erromatarrakaz alkartzeko alegiñetan iraun eban.

755eko urtean Iruñako jendartea eta euskal sendi aldun batzuk alkartuta, islamnen aurka kokatzen dira.

768ko urtearen Iraillako 24an Pipino laburra il zanean, Karloman eta Karlos[2], euki ebazan seme bien artean banandu eban bere erregetza, eta anai biak igon eben ondorengo lez erregeen aulkira.

771eko urtean Abenduaren 4an il zan Karloman, eta Karlos edo Karlomajnok, urte orretatik asi ta jarraian asi zan akitano, lonbardo, babaro, sajoi ta abaroak, euskaldunak izan ezik menperatzen. Aurrerantzean Kalomajnok, bakarrik eroan eban frankoren erregetza.

778ko urtearen Dagonillako 15ean Karlomajnok, Auñamendiak aldatu ebazan, ta egiten egoan bidea Saldubara eltzeko bitartean, Iruñari ikutu eutson eukezan ormak botata, itzuli zan orduan be bardin eginda.

Karlomajnok Salduba edo ta Sarakustako[3] arresi ormatara eldu zanean uri orregaz geratzeko Bartzelonako bali´en laguntzagaz, au Kordobako emirra izan gurean ebili zalako I Abderramanen aurka.

---

(1) Igurtzi = ungirle con oleo sagrado para coronarle rey. (2) Karlos = gero Karlomajno izango zana. (3) Salduba edo Sarakusta = Zaragoza.

Soliman Ibn-al-Arabi mauritar onek, Karlomajnori emon eutson laguntzazko berbea I Abderramanen aurka egiteko damutu ondoren, I Abderramanek Karlomajnori egin eutson jazargo gogorragaz, baita Frantziko lurraldeetan sajoiak matxinatu ziralako, Karlomajnok Soliman Ibn-al-Arabi atrapauta itzuli bear izan eban, eta Frantzira joaten egoala, Orreaga(1) ondoren Luzaideko aizbitartean euki ebazan itxaroten iruñako euskal minduak IIn Luporen aginduz ta Banu Kasi sendiaren laguntzagaz, eta frankotarrai emon eutsoen astiñaldiekin, or agertu ziran Roldaneri(2) egin eutsoen gudu eresia eta 1.624ko urtean Balbuenak(3) Orreagako "El Bernardo ta Garaipena" idatzi ebazanak 40.000 itz-neurtu edo bertsuakaz. Soliman Ibn-al-Arabi ori, emen askatu eban.

Denbora onetan, arrizku aundiak euki ebazan euskaldunak, Auñamendiko alde bietatik erasotzen euskuelako, eta sendi bien buruzagi edo agintaritzazko taldetik sortu jakuzan Iñigo ta Belaskotarrak biak aurka kokatuta, Iñigotarrak Banu-Kasi mauritarrakaz senidetu ziran eta Belaskotarrak frankotar Karolinjioarekin.

781eko urtean Karlomajnok, bere iru urteko seme I Luis Errukitsua(4) aurrerantzean errege izaten ikasi dagian, Akitaniako errege izendatu eban euskal-berezitasuna ezereztuteko naian, euskaldunak baiña euren nortasunagaitik tematsuak izan ziran lez, beti berrezkuratu ebezan euren askeneko lurraldeak, gaur gagozan lurraldeetan geratu arte.

798ko urte inguruan Iruñak, franko ta mauritarren erasoak euki ebazan, eta Banu-Kasiren sendikoa izan zan jaurlaria il ebenean, euskaldun bat aukeratu eben jaurlari, Banu-Kasi sendiaren baimenagaz.

799ko urtean Iruñako jaurlari Mutarrif Ibn Musa, Belasko edo karolinjioaren aldekoak il ebenean, Iñigotarrak Banu-Kasiren laguntza eskatu eben Iruñaren kontrola eukiteko euskal eskuetan.

799ko urtean erromatarrek, IIIn. Leon Aita Santua arrapatu naian ibili ziran, begiak eta mingaiña kentzeko itxaropenagaz, eta IIIn Leon Aita Santuak iges eginda, Paderborrera joan zan Karlomajnoren babesean kokatzeko, bai ta bide batez, Erroma bakeztu egian.

800go urtearen Azaroan, III Leon Aita-Santuak deituta, Karlomajno Erromara joan zan.

Eta Abenduaren 1ean asita Karlomajnok, deituko eleis batzarretara joanda, 23n egunean IIIn Leonek ziñezpena(5) artu eutsonean, bera errubageko lez aurkeztu zan.

800eko urtearen Abenduko 25ean eta Erromako San Pedroren eleiz orretan, IIIn Leon Aita Santuak: Iparraldeko itsasotik Italia erdian dagon Garigliano edo Liri ibaitik, erdiugarte onen Ebro ibairaño ta mendebaleko Atlant Itsasotik ekialdearen Boemiarañoko Erromatar Kaisal Erri Sakratuaren Inperator edo ***Augusto kaisar-jaun koroatu*** eban.

Eta amen emoten jako ostera asiera katolikotasunaren joputasunezko batzangotasunari, edo katolikotasunaren aberritasunezko kaisartzazko lengo ariari barriro oratuta ***erromatar kaisar erriaren inperatore edo kaisar agintaritzari***.

803ko urtean Aristatar Eneko izan zan euskal jaurlari barria, eta Banu-Kasiren sendiaz alkartuta, Kordobako erregearen aurka borrokatu ziran eta Muzkariako(6) gazteluagaz jabe egin ziran.

806ko urtetik aurrera eta bizanziotarrak erromako kaisertza makaldu egin ebelako, Karlomajnok bere burua koroatu eban Erromako kaisertzaren jaurlari lez, eta franko ta italiarrentzat ez bazan lapurketa bat izan, Konstantinoplakoarentzat bai, or egon ziralako bizanziotar Irene ta bere ondorengo I Nicéforo Santua eskubide, eta oneik nai jazarraldi gogorrak egin, Karlomajno izen-buru orregaz geratu zan.

812ko urtean Karlomajno Iruña menperatzeko alegiñetan asi zan.

Eta urte onetan Ludobiko Pio ta I Al Akan mauritarren emirrak, bake une edo gudu arte bat egitea erabagi eben, Iruñako uria karolinjioaren kontrolpera aldatuta Belasko Gasalkiren agindutara.

813ko urtean Azaroaren 1ean Karlomajnok, Akitaniako errege eta bizirik geratu jakon askeneko seme Ludobiko Piori deitu eutson bere jauregira joateko

---

(1) Orreaga = Roncesballes. (2) Roland, Roldan edo Erroldan = Karlomajnoren loba maitagarrienetarikoa. (3) Balbuenatar Bernardo = 1.568ko urtean Baldepeñasen jaioa, gero Mexikon bizi eldua izan arte eta 1.604an Mexikarren aunditasuna ta 1.607an "Urrezko-Gizadia Erifleko-Basartean" idatzi ebazanak, gero1.619ko urtetik asita Jamaikako abatea ta Aberats-Kaiaren edo Puerto Rikoren gotzaia eta 1.624ko urtean "Ronzesballeseko El Bernardo edo Garaipena" El Bernardo o Victoria" "Bernardo del karpio" erdiko idatz-gai lez 40.000 itz-neurtu edo bertsuak daukazenak, eta 1.625eko urtean Olandesak egin eben itsas-lapurketako erasoan euki ebazan idatzitako libu geienak galduta, 1.627ko urtean Aberats-Kaian il zana. (4) Luis Errukitsua = Luis el Piadoso, o, Ludovico Pio, 778-840ko urte artean bizi zana, eta Frantziko errege ta Erromatarren Kaisertzazko Sakratuaren agintari lez 814-840ko urte bitartean arik eta il zan arte. (5) Ziñezpena artu eutsonean = cuando le tomò el juramento. (6) Muzkaria = Tudela.

eta bertan koroatu eutson kaisar laguntzaille lez, Akitaniara ostera bialduta.

814ko urtearen Urtarrillan, anderrai miñagaz[1] gaisotu zan Karlomajno, eta 21eko egunean ezautza barik geratuta, Urtarrillako 28an goizeko 9rak zirala, euskaldunak menperatzeko gogo aundiak euki ebazanak il zan.

816ko urtean bake gune edo guda-arteko aldia amaitu zanean, I Al Akanek gudaren bideak ostera artu ondoren, Iruñako uriagaz egin zan.

Eta 824ko urtean Ludobiko Piok, Garona ta Ebro ibaiaren bitarteko lurraldeak menperatu gura ebazalako, gudalozte indartzu bat bialdu eban euskaldunen aurka, Euskaldunak baiña prest euki ebazan bere aurka, eta Ludovico Piok eukezan gudalozteak ezereztu ondoren, Aristatar Eneko Nafarroako errege izendatu eben, 852ko urtean zendu zan arte iraun ebena. Eta or jaio zan Auñamendiaren alde bietako Euskal Nafar erregetza.

Bizkaiko Jauntzaren sortarazia.

Durangoko Jauna eta Nafarroako erregearen ordezkoa izan zana Eztegiztar Santxo il da, Bizkaitarrak euren batzar nagusiaren lege-jaurkintzan babesteko eta antolabideak epaintzeko bearkuntzan agertuta, gudal buru ta epaillea aukeratzeko prestatzen asi ziran.

Eta 888ko urtean Paduran Asturiarrakas egin gendun borrokan ta gero Arrigorriaga deituko zan errian, Busturiako gazte bat borroka orreitan egin ebenagaitik aukeratu eben Bizkaiko jaun lez.

Abizenez ***Lope*** euki ebena, eta bere amaren bidetik Eskoziako erregearen birseme edo billoba zana.

Eztegiztar Santxoren alabeagaz eskondu zan. Eta bera izan zan Bizkaiaren leenengo Jauna: ***Jaun Zuriaren izenagaz*** ezagutu zana, arik eta 909an il zan arte.

Bizkaiko Jauntza sortarazteko gertatu zana.

Asturias ta Leongo errege IIIn Alfonso[2], borrokalari sutsu eta aundi edo Majnoren izen goitikoagaz esagutua, 838tik 882ko urte bitartean, beren lurraldeak Mauritarren eskuetatik Duero ibaiaren beko alderarte berrezkuratuta, eta bere jabetasunaren zabalkuntza andiagotu naian, ekialdeko erriak mendean artzeko prestatzen asi zan.

IIIn Alfonso Arabatik asi zan, eta Arabarrak euren jaun Elionegaz asarratuta egon ziralako, IIIn Alfonsok Elion kondea arrapatuz, Araba borroka barik eskuratu eban.

Gero Bizkaia menperatzera etorri zan, gaur baiño askoz aundiagoa izan zana: ***Sartaldetik*** asita Kastro-Urdiales eta Menako ibarra bizkaitarrak ziran, ***Sortaldetik***: Deba errekak ureztatu egiten ebazan lurrak; eta ***Eguerdi edo Ego-aldetik*** Aramaiona eta Ayalako ibarrak.

Bizkaitarrak aurre egin eutsoelako, Alfonsok beren bigarren seme Ordoñori deitu eutson, eta guda-indar askogaz Orduña-Amurrio ta Luxaondoko[3] bidetik, Bizkaiara sartu zan.

Bizkaiak, Durangoko Jaun Eztegiztar Santxoren agindupean ipini ebazan guda indarrak, eta onek, Ordoñoren gudalosteari Padurarainño sartzen itxita, bertan birrindu ebazan Alfonsoren guda-indartsu orreik.

Bizkaitarrak, bizirik geratzen ziranai atzetik erasota, auek Aialako Gorobel menditik goiko mendietara igon ebenean, eta jakin ebelako Euskaldunak Bizkaiaren Luxaondoko errian dagon "Malato" zuaitz mugatik ez zirala joango euren atzetik, ***a salvo somos*** esan eben, eta orregaitik esaten jako lurralde orreri ***tierra salvada***.

Padurako erriari ortik aurrera ***Arrigorriaga*** esaten jako, borroka orretan inguruko lur ta arri guztiak odolez margoztuta geratu ziralako.

Borroka orreitan il zan Ordoño, eta beren gorpua Arrigorriagako eleizaren sarreran illobiratuta dago.

Eztegiztar Santxo be bertan il zan, ta beren gorpua Durangoko Tabiran San Pedroko eleizan illobiratuta dago.

Borroka au, 888an San Andres jaia ospatzen dan egunean Azaroko 30ean egin zan, eta ortik aurrera orregaitik, Bizkaiko Askatasunaren itxurapenez artuta dago Ander deunaren kurutzea gure ikurriñean.

Or sortu zan Bizkaitarren jauntza, Gipuzkoa ta Arabagaz, Nafarroako erreiñuaz elkargotuta, 1224n urterarte iraun ebana. Eta ez espainitarrak esaten daben lez: ***bizkaitarrak askatasuna lortu arte***, nafar, bizkaitar, arabatar, gipuzkoatar, benabartar, lapurditar ta zuberotarren euskal askatasuna, bere izkuntza beste antziñakoa dalako.

Asturias-Leongo Alfonsotar erregeak eta frantziko Karlomajnoren artean ondo baiño obeto konpontzen ziran Aita Santuaren laguntzagaz, euren katolikota-

(1) Anderrai-miña = pleuresía, pleuritis. (2) III´n Alfonso 838-912´n urte bitartean bizi zana. (3) Luxaondo = Luyando = Malato zuaitza dau erri orretan, muga edo marca esan gura dauena, edo ta erri bien arteko mugatan, iñoren lur zatiaren asiera zana, igeslarien babeserako.

sunezko sakratuaren batzango zaletasunak beteteko, eta orregaitik emen bereiztu egin bear dogu ondo baiño obeto: euskaldunak euki gendun askatasunaren demokrazizko jaurkintza, ta espainol frantzezak euren katolikotasunezko sasijainkotasunean euki dabe goitik berako kaisertutako jaurkintzak, jakin degun, Jainkoak bereztu ebazan legeak, noren aldetik zaintzen diran obeto danon mesede.

325ean Nizeako batzarrean artu ziran ziñeskintzazko erabagi gogorrak, eta Aita Santuaren ustez, Europa ta mundu osoarentzat izan bear zirenakaz, orduan bizirik ezagutzen ziran nai berezkoak edo ta norkerizko erri guztiak, lege orren barruan atrapauta urten ezinik geratu ziran, Europako errigizarteak euren jaurkintzarako antolatu ebazan tresneriak, danak jaio ziralako iru baldintza onen legepean:

a).- Erromatarren sakratuzko kaisertza ta legeakaz.

b).- Norkeriz asmatutako judu-katolikotasunaren aberritasunezko batzangotasunean.

d).- Eta Griegoen jakintzagaz.

-Leenengo biak, menperatzailletasunezko baldintzak dira, biak diralako Jainkoak Izadi oneri ipini eutsoezan berezko legearen aurkakoak: "nai daukazan legediarenak", "bai Omosapiensen gizakiak azturaren oiturazko bidetik, baitu ebazan "Arimarenak".

-Irugarrena alderantziz, askatasunezko demokraziaren emaitzak emonez gain, guri gaiezko antzerki onetan berez eskubidetuta daukagun "asmatzaillearen" antzezlaritzan kokatzen gaitu, mundu onetako gizon emakumearen "nortasunezko zentzu ederrenean".

Orregaitik euskaldunen Euskerea eta euskal Askatasunezko Demokraziren zentzuak, ez daukie alderdikerietan izan gaitasunik, bere bizitzako azturan oituratu dauan euskal demokraziaren ulertza baiño, askatasunezko demokraziak ez daukelako alderdikeririk.

Frankoak eta Asturiarrak alderantziz, lenengo bietan sortzen dan lez, kaisertzaren laterrizko lillurkerizko ametsean, katolikotasunaren batzangotasunean ezarri gurean.

Bai eta aurrerantzean katolikotasunezko sinismenaren itsukerian sartuta, badakigu berezko ekanduaren jokuan noraiño eldu ziran maltzurrezko errege-lapur aiek, Europaren giza ta errigizartearen eskubide guztiak zapaltzeko.

1.450ko urteetik aurrera, katolikotasunaren ziñeskintzazko jakintza bidetik Europako erritarrak oraindiño guztiz bildurrez ta menperatuta egon arren, errege maillan ta bai gortekoak be, jakin eben katolikotasunezko eritzian ipinitako tresneri guzti orreik guzurrezkoak zirala:

-Bulda edo eleizako berun idazkiak euren alde eskerniatuta(1), eurak lortu gura ebazan mesedeetan ibilten ebazalako, eta orduan bolboratik asita ekintzaren lanetarako sortu ziran erreztasun guztiak, errege orreik ez ziran izan gai errigizartearen serbitzura ipinteko, eta gudalozteak indartzeko ibili ebazan, euren norkerizko ameskeriak bete al izateko.

1.450eko urte onetan, espainol-frantzez katoliko oneik batikanoko laguntzagaz ta eukezan maltzurrezko legeakin, gure jaurkintzazko arduratan larregi sartzen ziralako, beartuta agertu gintzazan euskaldunak gure askatasunezko demokraziaren lege ederrak idatzitako liburuetan ezartzea, gurekin artu emonetan sartzen ziranetik, iñork zalantzarik ez dagian euki zelango ezaupideakaz berba egin bear izan eben.

Eta orretarako aurkeztuko dautsuet, gure jaurkintzarako zeintzuk ziran demokrazizko euskal legeak, Europako katolikuak espainolakaz batera, euki eben erromatar kaisertzazko legearen aurka.

Euskalerriaren errigizarteetan jaurkitzeko, askatasunaren demokrazizko legeak.

Euskalerri osoko zentzuan eta Bizkaiko gizarteetan batez be daukan milla urteko edesti luzean, beti izan gara gure ***nortasunak*** bear dauan ***askatasunaren*** jabe, naita etsaiak esan, sekula ez garela laterrituta egon.

Euskalerria, beren sinismeneko demokraziaren askatasunik bage, eta nortasunaren zentzua galduta, gaur egun ez zalako ezer izango.

Alderantziz, bereztasunean sortutako ***euskal nortasun*** orren antolakuntzazko zabalkuntza, gizon-emakumeetatik asita: etxean, auzoko zuaitz-pean, eta kristautasunaren sorkuntzatik eleis aurrean batzartuta, demokrazizko mailla aundian, zentzu ederrenetarikoak lortu ebazan.

Batzar auek aritz, artea eta leizarraren zuaitz-pean egiten ziran batez be.

Eta Bizkaiko Jauntzaren sorkuntzan bost merindade izan baziran: Arratia, Bedia, Busturia, Uribe eta Zornotzagaz, 1.355eko Loraillaren 6an Tello bizkaiko Jaunak, giputzen eraso aldiak geratzeko, Markiñako Billabiziosa erria sort-arazita, Durangoko ibarraren

(1) Eskerniatu = falsificar.

elkartzeagaz, zazpi ibar edo merindadetan osotuta geratu gintzazan.

Batzar nagusiak egin bear ziranean: Ganekogorta, Gorbea, Kolitza, Oiz eta Solluberen, dei adarrezko bost mendietatik, su, adar edo tronpakaz deituta, leku ezberdiñetan batzartzen ziran, adibidez: Gernikako zuaitzpean, Aretxabalaganan ta abar, baiña azkenez beti Gernikan egiten ziran.

Durango eta enkarterriko erri aldeak, Bizkaiatik bananduta ibili ziran arik eta Durango XVIIn gizaldi asieran, eta Enkarterria XVIIIn gizaldearen azkenetan elkartasunezko politikan Bizkaiagaz bat egin arte.

Bizkaiko batzar-nagusiaren baldintzak, jaunakin elkar aditzeko:

Bizkaitar Batzar Nagusiak, iru gauzatarako aukeratzen ebazan Jaunak artekari lanak egin egiezan:

a).- Gudal buru izateko.

b).- Zuzenbidearen buru nagusia izateko.

d).- Bizkaiako errigizartea ta ondorezko lur zabalak zaindu egiazan.

Eta Jaunaren irudizko buruzagitasuna jarraitasunezko lasaitasunean iraun egian, ain almen ta ondasun aundiakaz jantzi ba eben be, kontu aundian eukinda, emon jakon guztitik berea ez zala ezer, bizkaitarrak, egin bear eben antolarazia(1), itzalgarritasunean(2) ezarri dagian emoten eutselako.

Orregaitik, erabakitasunean, egilletasunean eta lege egilletasunetik apurbat baiño bakarrik ez eutsoen emoten, aginduaren eskubide bakarra ***errian egoala*** erakusteko.

Baiña alderantziz, gure Batzar-Nagusia Jaunaren aldeko baldintza bategaz lotuta geratu zan: beren gauzatarako izaten zanean eta ***gudarako gizonen laguntza bear ebenean***, gure ***batzarra*** beartuta geratu zalako bere guda taldea gure mutillakaz osotutea, naita esan dogun lez, beren gauzatarako izaten zanean, aurretik ordaintzeko beartuaz.

Ortik aurrera baldintza orren erruz, Euskaldunak gure artean beti, borrokan ibili gara.

Bizkaiko batzar-nagusiak, izendatutako Jaunak kendu eikiezan emon jakien jaurkintza lekutik ?

Euskal batzarrak almen guztia euken, jaunak ziñez ez ba ebezan artzen batzarraren agindutako baldintzak, edo eta ziñ egindako baldintza orreik bete ta lotsakortasunean ez ba ebezan eukiten, emon jakien arduretatik kentzeko.

Bizkaiko batzarrak, agintaritzan ez eban euki mugarik, berea izan zalako jabetasuna. Orregaitik, Bizkaitarrak, eurak izan ziran aukera bakarra euki ebenak jauna ipini ta kentzeko.

Eta zeintzuk izan ziran Asturias ta franko erregearen katoliko arauak, ta gero sortu ziran Europako erregetegi guztienak ?

325eko urtetik aurrera mundu onen jaurkintzarako oraiñarte ikusi dogun lez, Nizean katolikotasunezko ziñeskintzan artu ziran arauetatik ez dabelako ezer aldatu, beti izan dira Aita Santuaren uts ezintasunezko almenagaz, goitik beerako agintaritzan, erritar ta agintari guztien erantzupidearen almenezko ardura guztiak, Aita Santuaren eskuetan batu egin ziralako.

Ortik aurrera eta edozein agintaritzazko mailla guztietan bardiñ sortu daiten, odoljariozko alegiñekaz ibili dira beti, eta gaur be sortzen dan lez, or dabiz katolikotasunezko aberritar asmatzailleak laterrituta euren norkerizko guda indar guztiagaz, Europa ta mundu guztiko errigizarteak morroituteko alegiñetan.

Gaur norkeri orregaz jokatzen ba dabe, zer ez egingo ote eben Fernando katolikuaren denboran, adibidez: ***Nafarroako erregetzagaz geratzeko, maltzurrezko guzurtasunean Aita Santuaren buldak eskarniatuta ibili ebazanean, onek nafar erregeak eskomunikatu(3) dagiezan, amaitu ezinezko ekintza baten .***

Eta joko ori izan zan merkantil-katolikotasunezko araupidean gaur lez ibili ziranak, eta euskal edesti onen irugarren zatian argiago ikusiko doguzenak.

Atutxa´tar Paul

Zornotzan 2.015´ean Urtarrilla´ren 12´an

(1) antolarazia = arbitraje. (2) Itzalgarritasuna = respetabilidad. (3) Eskomunikatzeko = falsificación de las bulas del Santo Padre para excomulgar a los reyes de Navarra.

Euskaldun barrientzat

ikasten

Zazpi utsak

Sudoku

8			7		9			3
	1		5		6		2	
		2				7		
		9	4		2	5		
5								9
		7	3		1	8		
		4				1		
	5		2		7		8	
6			6		4			7

8	4	5	7	2	9	6	1	3
7	1	3	5	4	6	9	2	8
6	9	2	1	8	3	7	4	5
3	8	9	4	6	2	5	7	1
5	2	1	9	7	8	4	3	6
4	6	7	3	5	1	8	9	2
2	7	4	8	3	5	1	6	9
1	5	6	2	9	7	3	8	4
9	3	8	6	1	4	2	5	7

ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

.....tar .....

..... kalean (auzoan.....zenbakian

.....errian, ...errialdean (probintzian)

Arpidetza ordaintzeko .....diru-etxera (bankura) bialdu ordain-txartela,

an daukadan □□□□ □□□□ □□ □□□□□□□□□□□□ zenbakidun diru-kontura.

ZABALDU DAGIZUN "ZER". Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!

Euskerazaleak. Colon de Larreategi, 14-2. Tel. 94 423 53 22. Bilbao.

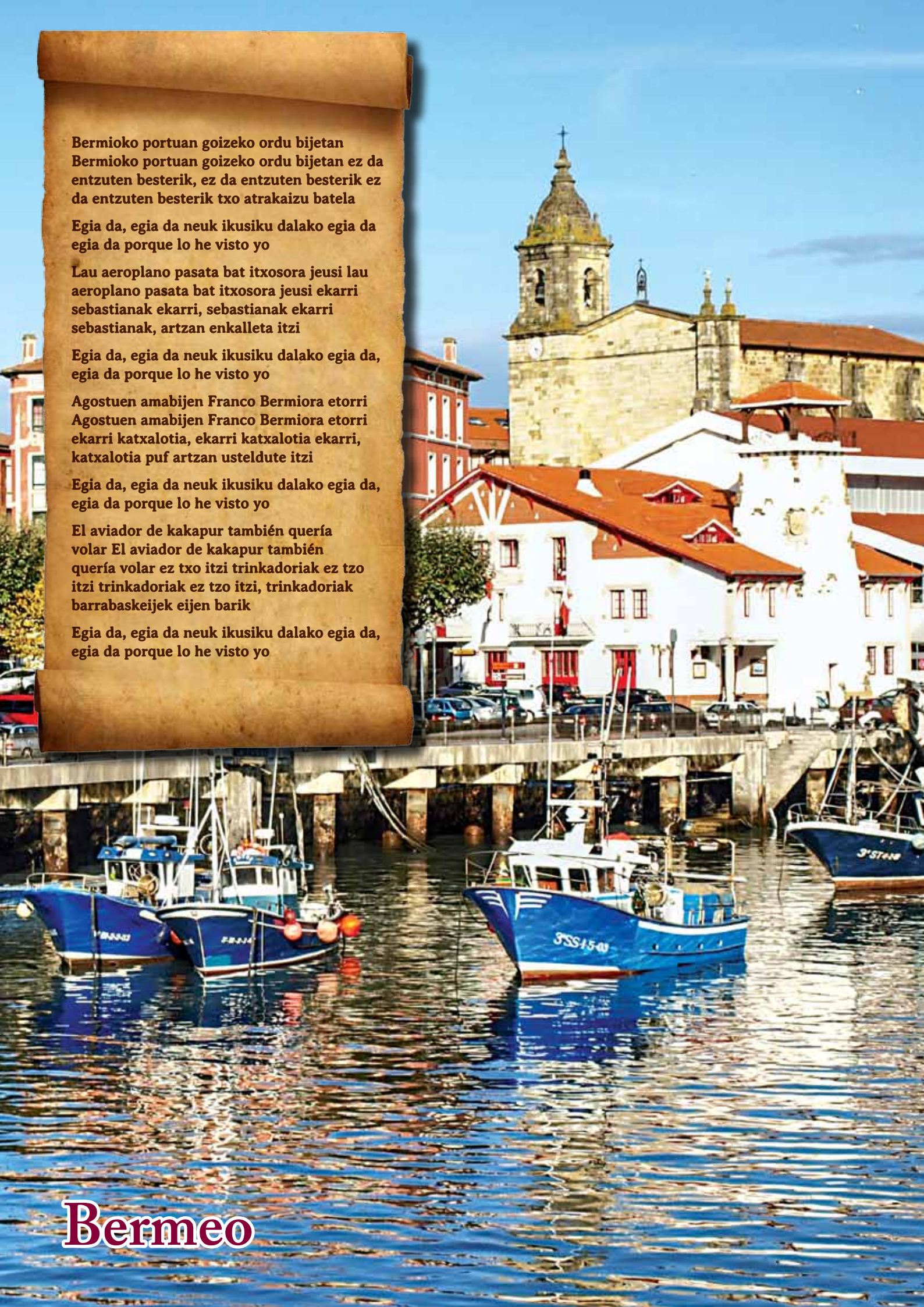

Bermioko portuan goizeko ordu bijetan
Bermioko portuan goizeko ordu bijetan ez da entzuten besterik, ez da entzuten besterik ez da entzuten besterik txo atrakaizu batela

Egia da, egia da neuk ikusiku dalako egia da egia da porque lo he visto yo

Lau aeroplano pasata bat itxosora jeusi lau aeroplano pasata bat itxosora jeusi ekarri sebastianak ekarri, sebastianak ekarri sebastianak, artzan enkalleta itzi

Egia da, egia da neuk ikusiku dalako egia da, egia da porque lo he visto yo

Agostuen amabijen Franco Bermiora etorri
Agostuen amabijen Franco Bermiora etorri ekarri katxalotia, ekarri katxalotia ekarri, katxalotia puf artzan usteldute itzi

Egia da, egia da neuk ikusiku dalako egia da, egia da porque lo he visto yo

El aviador de kakapur también quería volar El aviador de kakapur también quería volar ez txo itzi trinkadoriak ez tzo itzi trinkadoriak ez tzo itzi, trinkadoriak barrabaskeijek eijen barik

Egia da, egia da neuk ikusiku dalako egia da, egia da porque lo he visto yo

Bermeo